

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.14.89-105>

УДК: 329.055.1:323.285](4)

© Оксана Звоздецька¹

© Олександра Лучик²

ПРАВИЙ ЕКСТРЕМІЗМ ТА ТЕРОРИЗМ ЯК ЗРОСТАЮЧА ЗАГРОЗА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ

Стаття присвячена аналізу зростаючих загроз правового тероризму та екстремізму в Європі, проблемі проникнення та поширення ідей екстремізму в інститути європейської демократії, що ставить під загрозу стабільність демократичного розвитку та збереження ліберальних цінностей. Дослідники констатують, що впродовж останніх двадцяти років спостерігаємо посилення правої терористичної та екстремістської загрози у країнах Західної Європи, зокрема, Італії, Німеччині та Франції – країнах, які мають тривалу історію тероризму та екстремізму. Водночас, саме фашистські режими Німеччини (німецький націонал-соціалізм) та Італії (італійський фашизм) першої половини ХХ ст. стали історичними попередниками сучасного правого екстремізму. На початку ХХІ ст. успіхи праворадикальних партій на виборах у цих країнах створили сприятливі умови для активізації діяльності ультраправих партій, що, на думку науковців, створило загрозу європейській демократії.

Ключові слова: правий тероризм, екстремізм, загроза тероризму, європейська безпека.

Right-wing Terrorism and Extremism as a Growing Threat to European Security

The article is devoted to the analysis of the growing threats of legal ter-

¹ Кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: o.zvozdecka@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-2623-7615>

² Магістрант спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: luchyk.oleksandra@chnu.edu.ua

rorism and extremism in Europe, the problem of the penetration and spread of extremism in the institutions of European democracy, which endangers the stability of democratic development and the preservation of liberal values.

Researchers state that over the past twenty years, we have observed an increase in the right-wing terrorist and extremist threat in the countries of Western Europe, in particular, Italy, Germany and France - countries with a long history of terrorism and extremism. At the same time, it was the fascist regimes of Germany (German National Socialism) and Italy (Italian fascism) of the first half of the 20th century that became the historical predecessors of modern right-wing extremism. At the beginning of the 21st century, the success of right-wing radical parties in the elections in these countries created favorable conditions for the activation of far-right parties, which, according to experts and scientists, posed a threat to European democracy.

Keywords: *right-wing terrorism, extremism, threat of terrorism, European security.*

90

Постановка проблеми. На початку XXI ст. тероризм та екстремізм стали глобальною загрозою транснаціональної безпеки. Терористичні акти 11 вересня 2001 р. кардинально змінили ставлення світової спільноти до питання тероризму, який посів пріоритетне місце у системі міжнародної безпеки: загроза, яка не знає геополітичних та географічних кордонів, несе руйнівний потенціал для суспільного життя. Зростання тероризму та екстремізму створює сприятливий клімат для виникнення та загострення міжнародних та регіональних конфліктів, руйнує стабільність політичної системи, поляризує суспільство, поширює насилля, паніку та страх, ставить під загрозу життя людини.

Перемога в ряді країн Західної Європи на початку XXI ст. представників правих радикальних партій, які поділяють націоналістичну та антисистемну ідеологію, із широкою народною підтримкою, а також електоральний успіх правих радикалів на виборах до Європейського парламенту у 2019 р. змінили ситуацію на міжнародній арені: експерти та дослідники розпочали активні дискусії з проблеми проникнення та поширення екстремізму в інститути європейської демократії, що ставить під загрозу стабільність демократичного розвитку та збереження ліберальних цінностей (Рева Т. С. 2012, 110: 38). Тому, вивчення феномену «правого тероризму» та «екстремізму у європейському інформаційному просторі є надзвичайно важливим

на сьогодні, оскільки, це дасть змогу ефективніше протидіяти та попередити можливі виклики та загрози.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті нашого дослідження зацікавлення викликають наукові публікації вітчизняних дослідників, зокрема А. Ю. Бабія (Бабій А. Ю. 2023), Є.С Назимко (Назимко Є. С., В.Д. Гожій, Т.І. Тіточка. 2022), В.С. Канціра (Канцір В. С. 2015), В. В. Майорова (Майоров В. В. 2006), В.В. Мокляка (Мокляк В. В. 2016) та інших, в яких науковці у контексті теоретико-концептуальних засад тероризму та екстремізму аналізують проблему співвідношення цих двох понять та доводять доцільність їх розмежування. На наш погляд, важливим аспектом є обґрунтування необхідності комплексного правового, соціологічного та політологічного аналізу екстремізму з метою правового забезпечення протидії цьому явищу.

Загальну характеристику правового тероризму та екстремізму у країнах Західної Європи, зокрема, Італії, Німеччини та Франції, презентовано у дослідженнях та публікаціях науковців В. Ліпкана (Ліпкан В. А. 2003), Т. С. Реви (Рева Т. С. 2012) та інших. Цінність наукових розробок полягає в тому, що проблема правового тероризму та екстремізму розглядається у контексті антитерористичної та антиекстремістської діяльності України.

Значний внесок у дослідження транснаціонального виміру правового тероризму зробили зарубіжні дослідники Йоганнес Дафінгер та Моріц Флорін у праці «Транснаціональна історія правового тероризму: політичне насильство та ультраправі у Східній і Західній Європі з 1900 р.» (Dafinger, Johannes, and Florin, Moritz 2022). Зокрема, належну увагу приділено висвітленню діяльності мереж правих екстремістів на міжнародній арені, зв'язків між правим тероризмом та іншими формами ультраправого політичного насильства.

Ґрунтовним є наукове дослідження Джейкоба Асланда Равндала (Ravndal, Jacob Aasland 2017), в якому проаналізовано еволюцію правового тероризму та насильства у Західній Європі після Другої світової війни. Праця викликає зацікавлення тим, що вчений обґрунтовує дві пояснювальні моделі розвитку праворадикального насильства на прикладі Північної та Південної Європи, аналізує умови, які сприяють стимулюванню правового насильства (серед таких чинників науковець виокремлює фактори зростання імміграції, зростання підтримки праворадикальних партій, розширення використання Інтернету).

При написанні дослідження автор подає новий набір даних, що висвітлює інциденти правотерористичного насильства у Західній Європі між 1990 – 2015 рр.

Мета дослідження – проаналізувати зростання правого тероризму та екстремізму як глобальної загрози міжнародної інформаційної безпеки.

92
— Виклад основного матеріалу. Про зростання загрози правого екстремізму та тероризму свідчать дані звіту, що був підготовлений Виконавчим директором Контртерористичного комітету ООН (CTED) за результатами дослідження у квітні 2020 р.: за попередні п'ять років кількість нападів, здійснених особами, які пов'язані з правим екстремізмом, зросла на 320% (CTED Trends Alert. April 2020, 3). Зростання насильницького екстремізму підтверджують статистичні дані Глобального індексу тероризму 2022: констатовано факт зростання у 2021 р. на 17% (Institute for Economics & Peace. 2022. «Global Terrorism Index 2022», 2). Саме в цей період активізували свою діяльність воєвоначі правоекстремістські групи та мережі, зросла кількість антиурядових нападів та нападів проти політичних опонентів, актів насильства проти іммігрантів тощо. Зросла частота та летальність правого екстремізму, активізувались переслідування групами та рухами транснаціональних цілей у національному контексті, спираючись на міжнародні мережі та ідеї (CTED Trends Alert. April 2020, 2). Правий тероризм та екстремізм стали транснаціональним явищем.

У зазначеному контексті неможливо залишити поза увагою той факт, що окремі дослідники правого тероризму та екстремізму у країнах Західної Європи наголошують на переоцінюванні правоекстремістського тероризму як наступної великої терористичної загрози для Заходу. Зокрема, на думку співробітника Міжнародного центру боротьби з тероризмом (The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT) Теуна ван Донгена (Teun van Dongen), правим екстремістам не вистачає організаційного впливу, щоб створити хвилю терористичних атак на зразок хвилі джихадистського тероризму на Заході за останні роки, а також праві екстремісти віддали перевагу іншим тактикам, більшість з яких є ненасильницькими або ж мають не обов'язково терористичний характер (van Dongen, Teun 2020, 101). На нашу думку, недооцінювати вплив та можливості правого тероризму та екстремізму помилково, оскільки навіть використання

ненасильницьких тактик несе в собі певну загрозу: ворожі висловлювання та підбурювання до насильства з широким використанням соціальних мереж та онлайн-платформ несуть руйнівні наслідки, що спонукають до насильницьких дій (мають широкий спектр впливу та можливості переконання потенційних прибічників до екстремістських дій).

Сьогодні навколо правого тероризму та екстремізму не вщухає ні політична боротьба, ні наукова дискусія. Уніфікованого визначення понять «правий тероризм» та «правий екстремізм» немає, що призводить до певної плутанини у розумінні та розмежуванні, зокрема, таких понять як радикалізм, правий або ультраправий популізм тощо. Науковці та експерти акцентують увагу на різних характерних аспектах дефініцій. Зокрема, на думку дослідників, правий екстремізм є суперечливим явищем, тому доволі важко знайти певної узгодженості щодо питання стосовно характеристики та пояснення зазначеного явища, зрозуміти, які саме заходи з його протидії будуть ефективними.

Правий тероризм відрізняється від інших форм тероризму за ідеологією виконавців, а також за ціллю. Він передбачає використання терористичного насильства правими групами з метою зміни політичної, соціальної, а також економічної системи на зразок екстремістської правої моделі. Праві терористи, головним чином, прагнуть замінити існуючий режим авторитарним (фашистським або націоналістичним). Праві терористи, взявши за основу ідею про те, що певна група осіб із спільними елементами (раса, культура тощо) перевершує всіх інших, наділяють цю групу природнім правом керувати рештою населення. Їхні цілі, які вони ретельно вибирають, – це представники іноземних спільнот, політичні опоненти тощо. Отже, типовими установками правих екстремістів є расизм, ксенофобія, авторитаризм, певними варіантами правоекстремістських груп є неофашистські, неонацистські, ультранаціоналістичні формування. На думку німецького вченого Даніеля Келера, «правий тероризм» – це унікальна форма політичного насильства на ґрунті ненависті та організованого тероризму (Koehler, Daniel 2019, 1).

Даніель Келер також дав ґрунтовне визначення терміну «правий екстремізм»: «широкий спектр ідеологій, які, по суті, розглядають насильство як законний інструмент для боротьби з політичним та етнічним «ворогом» (включно з особами з іншою культурою, релі-

гією, національністю чи сексуальною орієнтацією, які розглядаються як загроза для власної раси чи нації» (Koehler, Daniel 2014, 51). Влучно, на наш погляд, пояснив сутність правого екстремізму науковий співробітник Інституту Альфреда Дікіна, співкерівник мережі «Адресування насильницького екстремізму та радикалізації до тероризму» (AVERT) Лідія Халіл, яка зазначила, що «праві екстремісти досягають найбільшого успіху не зі зброєю чи бомбами, а з виборчими бюлетенями» (Byman, Daniel 2022).

Отже, з ідеологічної точки зору, правий екстремізм характеризують наступні основні риси: головна ідея – природна нерівність чи певна ієрархія між людьми або групами, перевага «права сильнішого» (расизм, ксенофобія); віра в авторитаризм; основна мета – знищення демократичної системи та відмова від верховенства права (антидемократія). Основними ознаками правого екстремізму є погроза або готовність використовувати насильницькі засоби для досягнення власних цілей. Прихильники правих екстремістів (політичні партії, громадські організації, неформальні групи) поділяють вище вказані ідеологічні елементи. А отже, правий екстремізм представлений неофашизмом та неонацизмом, в основі яких лежать принципи авторитаризму, нерівності, нетерпимості. Правий екстремізм та тероризм набувають широкого поширення у відповідних умовах. Такими супутніми явищами є глобалізація, економічні та соціальні катаклізми, зниження рівня життя тощо.

Витоки сучасного правого екстремізму та тероризму у Західній Європі сягають першої половини ХХ ст. та пов'язані із формуванням організованих політичних рухів ультраправих, поширенням расизму та антисемітизму, загостренням різних форм насильства. Після Другої світової війни загроза правого екстремізму та тероризму у зазначеному регіоні розвивалась хвилеподібно, змінювалась за часовими та географічними параметрами, зазнала трансформацій, адаптуючись до нових умов та обставин. На зростання чи падіння широкомасштабних кампаній правих терористів та екстремістів впливав взаємозв'язок між міжнародними конфліктами, типами режимів та поведінкою еліт (Ravndal, Jacob Aasland 2015, 30). У післявоєнний період активізувалась діяльність груп, спонсорованих елітою: окремі політичні сили з метою реалізації власних планів та намірів активно підтримали та використали ресурси окремих екстремістських груп. Такі ієрархічно організовані з централізованим керівництвом теро-

ристичні угруповання діяли в Італії, Німеччині та Франції в період 1960-их – 1980-их років. Практично еліти використовували терористичні угруповання для реалізації власних стратегій, спрямованих на захист або відновлення колишніх авторитарних режимів, на перешкоджання представникам лівих сил отримати політичну владу. Сьогодні у країнах Західної Європи навряд чи діють або мають значну підтримку такі терористичні та екстремістські угруповання.

У той же час, не можна оминати і погляди окремих науковців, які стверджують, що правий тероризм виник саме у Сполучених Штатах Америки. На їхню думку, першим випадком правого тероризму було вбивство Авраама Лінкольна у 1865 р. з метою перешкоджання розповсюдженню руху аболіціоністів та підтримки встановленого соціального та расового порядку. Ми підтримуємо твердження доцента кафедри сучасної історії Зальцбурзького університету в Австрії Йоганнеса Дафінгера та викладача Університету Ерланген-Нюрнберг в Німеччині Моріца Флоріна, які акцентують увагу на тому факті, що у зазначених подіях була відсутня усталена концепція тероризму як тактики (Dafinger, Johannes, and Florin, Moritz 2022).

На початку XXI ст., в умовах значних успіхів праворадикальних партій на виборах у низці країн Західної Європи, а також їхнього широкого впливу та, відповідно, широкої народної підтримки, активізувалась діяльність ультраправих партій у провідних державах європейської спільноти – Італії, Німеччині, Франції. Зокрема, у вересні 2022 р. на позачергових парламентських виборах в Італії перемогу отримав блок правих політичних сил на чолі з головою партії «Брати Італії» (Fratelli d'Italia) Джорджею Мелоні (Прищепя Я. 2022.); у 2017 р. в Німеччині вперше після Другої світової війни ультраправа партія «Альтернатива для Німеччини» (Alternative für Deutschland (AfD) за результатами виборів пройшла у Бундестаг (Яриш О. 2017); у 2022 р. під час президентських виборів у Франції лідерка ультраправої партії «Національне об'єднання» (Rassemblement national (RN) Марін Ле Пен пройшла у другий тур виборів із рейтингом 34% голосів проти 66% підтримки Еммануеля Макрона («Ле Пен, яка програла вибори у Франції, назвала свій результат «блискучою перемогою»» 2022). Окрім цього, за список «Національного об'єднання» на чолі з Жорданом Барделла (політична сила Марін Ле Пен) на європейських виборах 9 червня 2024 р. готові голосувати понад 30% французів («У Франції ультраправі лідирують у рейтингу на європейських виборах»

2024). Така ситуація спричинила активні дискусії серед експертів та науковців щодо загроз європейській демократії, які може спричинити поширення екстремізму.

На основі набору даних правого тероризму та насильства (RTV Trend Report – 2022), підготовленого Центром дослідження екстремізму за результатами 2021 р., можна виокремити основні характерні риси правого тероризму та екстремізму у Західній Європі початку XXI століття. При цьому слід враховувати той факт, що певні характерні особливості зазначених явищ мали свої особливості у залежності від країни, її політичного, економічного та географічного становища тощо. Зокрема, необхідно акцентувати увагу на факті регіональної орієнтації в плані ідеологічної складової екстремізму на теренах досліджуваних країн. Так, правий екстремізм має міцні позиції в південній частині Італії, в той час як на півночі країни переважають прибічники лівого екстремізму. Аналогічну ситуацію можна побачити і в Німеччині, де розмежування між правими та лівими екстремістами йде по лінії схід – захід (Ravndal, Jacob Aasland, Tandberg, Charlotte, Jupskås, Anders Ravik and Thorstensen, Madeleine. RTV Trend Report 2022).

96

—

Отже, на основі аналітичних та статистичних даних звіту Центру дослідження екстремізму (RTV Trend Report – 2022) серед основних характерних рис правого тероризму та екстремізму у країнах Західної Європи слід визначити:

1. У порівнянні з показниками 2021 р. та середньостатистичним показником 2015-2020 рр. щодо абсолютної кількості завершених терористичних атак лідируючі позиції посідає Німеччина (вказаний показник за 2021 р. є нижчим (на 25 інцидентів) за середній показник 2015-2020 рр., що пояснюється фактором «кризи біженців» 2015 р. та 2016 р.); Італія посіла третє місце із незначним зменшенням абсолютного показника завершених атак (на 3 інциденти) у 2021 р.; Франція (на п'ятій позиції) у 2021 р. зазнала більше атак (на 4 інциденти), ніж у попередні роки.

2. Найбільшу загрозу насильства становили спонтанні напади, здійснені неформальними та неорганізованими групами проти етнічних та релігійних меншин (за даними правого тероризму та насильства (RTV Trend Report): у 2021 р. терористичні атаки здійснили 47% неформальних та неорганізованих формувань, у той час як частка поодиноких акторів у здійсненні терористичних актів стано-

вила 32% від загальної кількості терористичних атак (Ravndal, Jacob Aasland, Tandberg, Charlotte, Jupskås, Anders Ravik and Thorstensen, Madeleine. RTV Trend Report 2022, 2). У попередні періоди переважали масові напади, а також напади, ініційовані поодинокими акторами: організований правим екстремістом Гундольфом Келером масштабний терористичний акт на фестивалі Октоберфест у Мюнхені, коли у результаті вибуху загинули 13 осіб та понад 200 осіб отримали поранення (федеральні прокурори дійшли висновку, що екстреміст намагався вплинути на парламентські вибори 1980 р., і прагнув до диктаторської держави за зразком націонал-соціалізму (Germany: 1980 Oktoberfest bombing a 'far-right attack'. 07.08.2020. DW.); вибух у синагозі у Парижі, який інтерпретують як перший антисемітський теракт у Франції після Другої світової війни (Associated Press. 21.04.2023. Canadian professor convicted in 1980 Paris synagogue bombing), у результаті якого загинуло четверо осіб, а 46 отримали поранення). У той же час останніми роками у Європі розвинувся особливий тип колективного тероризму – «вулик», який здійснюється правими, антиміграційними, та антиурядовими рухами із залученням периферійних більш войовничих правих організацій (Koehler, Daniel. 2016, 99).

3. Правоекстремістське насильство та тероризм здебільшого здійснювалися представниками етнічної більшості проти «слабших меншин» (Antwi-Boasiako, Kwame Badu, and Hill Grant, Caleb. 2020, 86), оскільки для правих екстремістів цінність людини визначається її приналежністю до певної етнічної групи чи нації, що цілком пояснює наявність у правому екстремізмі елементів націоналістичної або расистської ідеології. Саме тому свого роду об'єктами-мішенями для правих екстремістів стають, переважно, представники етнічних меншин, мігранти, маргіналізовані групи населення тощо. Набори даних правого тероризму та екстремізму (RTV Trend Report) свідчать про те, що саме мігранти, релігійні та етнічні меншини частіше стають ядром атак правих екстремістів: у 2021р. 74% терористичних атак були спрямовані на етнічні та релігійні меншини (Ravndal, Jacob Aasland, Tandberg, Charlotte, Jupskås, Anders Ravik and Thorstensen, Madeleine. 2022 RTV Trend Report, 14). Так, у 2021 р. в німецькому місті Ольденбурзі невідомі підпалили житловий притулок для біженців, в іспанській Барселоні трое осіб із нацистською символікою намагались підпалити безхатченка, обливши його бензином. Серед

всього переліку об'єктів, на які здійснювали напади праві екстремісти та терористи у просторі та часі, переважали саме етнічні групи та релігійні меншини. Так, за останнє десятиліття на зазначену групу були спрямовані 75% усіх атак (Ravndal, Jacob Aasland, Tandberg, Charlotte, Jupskås, Anders Ravik and Thorstensen, Madeleine. 2022 RTV Trend Report, 14).

4. Значно зменшилась кількість атак зі смертельними наслідками, скоєних саме організованими групами, афілійованими членами та координованими організаціями: у 2020 та 2021 рр. зареєстровано по два випадки спонтанних терористичних нападів із летальними наслідками, скоєних акторами-одинками (Ravndal, Jacob Aasland, Tandberg, Charlotte, Jupskås, Anders Ravik and Thorstensen, Madeleine. 2022 RTV Trend Report, 5).

98 — 5. Терористичні акти зі смертельними наслідками переважно здійснювали чоловіки старшого віку з глибокими расистськими переконаннями, в той час, як молоді екстремісти просували терористичні наративи в Інтернеті, що сприяло зростанню транснаціональної загрози правого екстремізму.

6. Зросло використання соціальних мереж та інших онлайн-платформ як засобу для поширення пропаганди правого тероризму та екстремізму, вербування нових членів, спілкування та навчання прибічників та членів угруповань, маніпулювання, поширення страху та напруги, збір розвідувальних даних, планування терористичних актів. Миттєвий доступ екстремістів та терористів до багатомільйонної аудиторії, відсутність чіткого державного контролю за оприлюдненням насильницького контенту в соцмережах значно спрощує процедуру об'єднання екстремістів та терористів з метою вільного обміну думок та планів, сприяє поширенню екстремістських ідей в режимі інкогніто або під псевдонімами.

7. Мейнстрим правих екстремістських ідей: використання гумору та сарказму для того, щоб сформулювати свої погляди для більшого споживання («Contemporary manifestations of violent right-wing extremism in the EU: An overview of P/CVE practices». 2021, 7). Інші методи, які використовують праві екстремісти, це розповсюдження фейкових новин, мемів, тролінгу та постінгу. Слід зазначити, що успішності екстремістських рухів певною мірою сприяє те, що вони говорять мовою мас.

Висновки. Отже, на початку XXI ст. тероризм та екстремізм ста-

ли найнебезпечнішими викликами світовій спільноті. Глобалізаційні трансформації, процеси інтеграції, демографічні проблеми, поглиблення політичної та економічної кризи, ріст організованої злочинності, корупція тощо створили сприятливі умови для активізації терористичних та екстремістських угруповань та рухів. Для більшості держав та міжнародних організацій тероризм та екстремізм став одним із головних викликів та загроз міжнародній та інформаційній безпеці.

Впродовж останніх двадцяти років спостерігаємо посилення правої терористичної та екстремістської загрози у країнах Західної Європі, зокрема, Італії, Німеччини та Франції – країнах, які мають тривалу історію тероризму та екстремізму. Водночас, саме фашистські режими Німеччини (німецький націонал-соціалізм) та Італії (італійський фашизм) першої половини ХХ століття стали історичними попередниками сучасного правого екстремізму. На початку ХХІ століття успіхи праворадикальних партій на виборах у цих країнах створили сприятливі умови для активізації діяльності ультраправих партій, що, на думку експертів та науковців, стало серйозним викликом європейській демократії.

99

Джерела та література:

1. Contemporary manifestations of violent right-wing extremism in the EU: An overview of P/CVE practices». 2021. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 15 p. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021-04/ran_adhoc_cont_manif_vrwe_eu_overv_pcve_pract_2021_en.pdf (accessed 30 November 2023)
2. Associated Press. 21.04.2023. Canadian professor convicted in 1980 Paris synagogue bombing. URL: <https://www.courthousenews.com/canadian-professor-convicted-in-1980-paris-synagogue-bombing/> (accessed 30 November 2023)
3. CTED Trends Alert. April, 2020. «Member States Concerned by the Growing and Increasingly Transnational Threat of Extreme Right-wing Terrorism». URL: https://www.un.org/securitycouncil/ctc/sites/www.un.org/securitycouncil.ctc/files/files/documents/2021/Jan/cted_trends_alert_extreme_right-wing_terrorism.pdf (accessed 30 November 2023)
4. CTED Trends Alert. April, 2020. «Member States Concerned by the Growing and Increasingly Transnational Threat of Extreme Right-wing Terrorism». URL: <https://www.un.org/securitycouncil/ctc/sites/www>

un.org.securitycouncil.ctc/files/files/documents/2021/Jan/cted_trends_alert_extreme_right-wing_terrorism.pdf (Accessed 18 October 2023)

5. Germany: 1980 Oktoberfest bombing a 'far-right attack'. 07.08.2020. DW. URL: <https://www.dw.com/en/germany-1980-oktoberfest-bombing-a-far-right-attack/a-54085190> (Accessed 18 October 2023)

6. Institute for Economics & Peace. 2022. «Global Terrorism Index 2022. Measuring the Impact of Terrorism». URL: <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2022/03/GTI-2022-web-09062022.pdf> (Accessed 18 October 2023)

7. Ravndal, Jacob Aasland, Tandberg, Charlotte, Jupskås, Anders Ravik and Thorstensen, Madeleine. 2022 RTV Trend Report. «Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe, 1990 – 2021». University of Oslo, 2022. URL: https://www.sv.uio.no/c-rex/english/publications/c-rex-reports/2022/rtv_trend_report_2022.pdf (accessed 01 December 2023)

100 — 8. Бабій А. Ю. 2023. «Екстремізм як соціальне явище і правова категорія». Часопис Київського університету права. № 3:296–302. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/517/492/> (дата звернення 10 січня 2024)

9. Канцір В. С. 2015. «Тероризм як метод політичної боротьби (політичний тероризм)». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. № 824:430–435. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2424/vnulpurn201582471.pdf> (дата звернення 10 січня 2024)

10. «Ле Пен, яка програла вибори у Франції, назвала свій результат «блискучою перемогою»». 2022. Укрінформ. 24.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3466451-le-pen-aka-prograla-vibori-u-francii-nazvala-svij-rezultat-bliskucou-peremogou.html> (дата звернення 10 травня 2024)

11. Ліпкан В. А. 2003. «Політичний екстремізм в Німеччині». GOAL. URL: <https://goal-int.org/politichnij-ekstremizm-v-nimechchini/> (дата звернення 02 листопада 2023)

12. Майоров В. В. 2006. «Розмежування терористської та екстремістської діяльності». GOAL. URL: <https://goal-int.org/category/publikacii/statti/2006/>

13. Мокляк В. В. 2016. «Сучасний тероризм як соціальне явище: сутність та форми прояву». Проблеми законності. Вип. 135: 147–

156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_135_17 (дата звернення 20 листопада 2023)

14. Назимко Є. С., В.Д. Гожій, Т.І. Тіточка. 2022. «Міжнародно-правове забезпечення протидії екстремізму та деокупації окупованих територій». Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1:374–378. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/95.pdf (дата звернення 20 листопада 2023)

15. Прищепа Я. 2022. «Вибори в Італії: уряд очолить лідерка правих сил Джорджа Мелоні». Суспільне новини. 27.09.2022. URL: <https://suspilne.media/285400-v-italii-pocalis-dostrokov-i-parlamentski-vibori-hto-moze-ocoliti-urad/> (дата звернення 15 жовтня 2023)

16. Рева Т. С. 2012. «Політичний екстремізм у державах Західної Європи (на прикладі Іспанії, Італії та Німеччини)». Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. Вип. 110:38–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2012_110_13 (дата звернення 10 травня 2023)

17. «У Франції ультраправі лідирують у рейтингу на європейських виборах. 2024. Укрінформ». 13.04.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3852087-u-francii-ultrapravi-lidiruut-u-rejtingu-na-evropejskih-viborah.html> (дата звернення 10 травня 2024)

18. Яриш О. 2017. «AfD: хто такі німецькі правопопулісти та як вони потрапили до Бундестагу». Hromadske. 26.09.2017. URL: <https://hromadske.ua/posts/nimetski-pravopopulisty>

19. Antwi-Boasiako, Kwame Badu, and Hill Grant, Caleb. 2020. «Terrorism and Right-Wing Extremism: History and Comparative Definitions». *Political Preferences*. Vol. 26:77–94. URL: https://www.academia.edu/52188896/Terrorism_and_Right_Wing_Extremism_History_and_Comparative_Definitions (accessed 01 December 2023)

20. Byman, Daniel. 2022. «Right-wing extremists: the danger not of bombs but ballots». *The Interpreter*. 20.09.2022. URL: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/right-wing-extremists-danger-not-bombs-ballots> (accessed 01 December 2023)

21. Dafinger, Johannes, and Florin, Moritz. 2022. «A Transnational History of Right-Wing Terrorism. Political Violence and the Far Right in Eastern and Western Europe since 1900». Routledge. URL: <https://www.routledge.com/A-Transnational-History-of-Right-Wing-Terrorism-Political-Violence-and/Dafinger-Florin/p/book/9780367613365> (accessed 01 December 2023)

22. Koehler, Daniel. 2014. «German Right-Wing Terrorism in Historical Perspective. A First Quantitative Overview of the ‘Database on Terrorism in Germany (Right-Wing Extremism)’–DTGrwx’Project». Perspectives on terrorism. Vol. 8. № 5: 48–58. URL: <https://pt.icct.nl/sites/default/files/import/pdf/german-right-wing-terrorism-in-historical-perspectivedaniel-koehler.pdf> (accessed 15 December 2023)

23. Koehler, Daniel. 2016. «Right-Wing Extremism and Terrorism in Europe. Current Developments and Issues for the Future». Prisma. Vol. 6. № 2:84–105. URL: <https://www.jstor.org/stable/26470450> (accessed 07 November 2023)

24. Koehler, Daniel. 2019. «Violence and Terrorism from the FarRight: Policy Options to Counter an Elusive Threat». The International Centre for Counter-Terrorism. 20 p. DOI: 10.19165/2019.2.02

102 — 25. Ravndal, Jacob Aasland. 2015. «Thugs or Terrorists? A Typology of Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe». Journal for Deradicalization. № 3: 1–38. URL: <https://ffi-publikasjoner.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/20.500.12242/42/1303436.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (accessed 07 November 2023)

26. Ravndal, Jacob Aasland. 2017. «Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe: A Comparative Analysis». Representeralen, University of Oslo. 188 p. URL: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/60365/PhD-Ravndal-2017.pdf> (accessed 17 November 2023)

27. van Dongen, Teun. 2020. «Normalisation, Party Politics and Vigilantism: Why the Next Terrorist Wave will not be Right-Wing Extremist». The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague (ICCT) Evolutions in Counter-Terrorism, Vol. 2 (November 2020): 101–120. DOI: 10.19165/2020.5.25 (accessed 27 November 2023).

References:

1. Contemporary manifestations of violent right-wing extremism in the EU: An overview of P/CVE practices». 2021. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 15 p. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021-04/ran_adhoc_cont_manif_vrwe_eu_overv_pcve_pract_2021_en.pdf (accessed 30 November 2023)

2. Associated Press. 21.04.2023. Canadian professor convicted in 1980 Paris synagogue bombing. URL: <https://www.courthousenews.com/canadian-professor-convicted-in-1980-paris-synagogue-bombing/> (accessed 30 November 2023)

3. CTED Trends Alert. April, 2020. «Member States Concerned by the Growing and Increasingly Transnational Threat of Extreme Right-wing Terrorism». URL: https://www.un.org/securitycouncil/ctc/sites/www.un.org/securitycouncil.ctc/files/files/documents/2021/Jan/cted_trends_alert_extreme_right-wing_terrorism.pdf (accessed 30 November 2023)

4. CTED Trends Alert. April, 2020. «Member States Concerned by the Growing and Increasingly Transnational Threat of Extreme Right-wing Terrorism». URL: https://www.un.org/securitycouncil/ctc/sites/www.un.org/securitycouncil.ctc/files/files/documents/2021/Jan/cted_trends_alert_extreme_right-wing_terrorism.pdf (Accessed 18 October 2023)

5. Germany: 1980 Oktoberfest bombing a 'far-right attack'. 07.08.2020. DW. URL: <https://www.dw.com/en/germany-1980-oktoberfest-bombing-a-far-right-attack/a-54085190> (Accessed 18 October 2023)

6. Institute for Economics & Peace. 2022. «Global Terrorism Index 2022. Measuring the Impact of Terrorism». URL: <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2022/03/GTI-2022-web-09062022.pdf> (Accessed 18 October 2023)

7. Ravndal, Jacob Aasland, Tandberg, Charlotte, Jupskås, Anders Ravik and Thorstensen, Madeleine. 2022 RTV Trend Report. «Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe, 1990 – 2021». University of Oslo, 2022. URL: https://www.sv.uio.no/c-rex/english/publications/c-rex-reports/2022/rtv_trend_report_2022.pdf (accessed 01 December 2023)

8. Babii A. Yu. 2023. «Ekstremizm yak sotsialne yavyshche i pravova katehoriia». Chasopys Kyivskoho universytetu prava. № 3:296–302. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/517/492/> (data zvernennia 10 sichnia 2024)

9. Kantsir V. S. 2015. «Teroryzm yak metod politychnoi borotby (politychnyi teroryzm)». Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». Serii: Yurydychni nauky: zbirnyk naukovykh prats. № 824:430–435. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2424/vnulpurn201582471.pdf> (data zvernennia 10 sichnia 2024)

10. «Le Pen, yaka prohrala vybory u Frantsii, nazvala svii rezultat «blyskuchoiu peremohoiu»». 2022. Ukrinform. 24.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3466451-le-pen-aka-prograla-vibori-u-francii-nazvala-svij-rezultat-bliskucou-peremogou.html> (data zvernennia 10 travnia 2024)

11. Lipkan V. A. 2003. «Politychnyi ekstremizm v Nimechchyni». GOAL. URL: <https://goal-int.org/politichnij-ekstremizm-v-nimechchini/> (data zvernennia 02 lystopada 2023)

12. Maiorov V. V. 2006. «Rozmezhuvannia terorystskoi ta ekstremistskoi diialnosti». GOAL. URL: <https://goal-int.org/category/publikacii/statti/2006/>

13. Mokliak V. V. 2016. «Suchasnyi teroryzm yak sotsialne yavyshche: sutnist ta formy proiavu». Problemy zakonnosti. Vyp. 135: 147–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_135_17 (data zvernennia 20 lystopada 2023)

14. Nazymko Ye. S., V.D. Hozhii, T.I. Titochka. 2022. «Mizhnarodno-pravove zabezpechennia protydii ekstremizmu ta deokupatsii okupovanykh terytorii». Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal. 2022. № 1:374–378. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/95.pdf (data zvernennia 20 lystopada 2023)

104 — 15. Pryshchepa Ya. 2022. «Vybory v Italii: uriad ocholyt liderka pravykh syl Dzhordzha Meloni». Suspilne novyny. 27.09.2022. URL: <https://suspilne.media/285400-v-italii-pocalis-dostrokovi-parlamentski-vibori-hto-moze-ocoliti-urad/> (data zvernennia 15 zhovtnia 2023)

16. Reva T. S. 2012. «Politychnyi ekstremizm u derzhavakh Zakhidnoi Yevropy (na prykladi Ispanii, Italii ta Nimechchyni)». Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia. Vyp. 110:38–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2012_110_13 (data zvernennia 10 travnia 2023)

17. «U Frantsii ultrapravi lidyruut u reitynhu na yevropeiskykh vyborakh. 2024. Ukrinform». 13.04.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3852087-u-francii-ultrapravi-lidiruut-u-rejtingu-na-evropejskih-viborah.html> (data zvernennia 10 travnia 2024)

18. Yarysh O. 2017. «AfD: khto taki nimetski pravopopulisty ta yak vony potrapyly do Bundestahu». Hromadske. 26.09.2017. URL: <https://hromadske.ua/posts/nimetski-pravopopulisty>

19. Antwi-Boasiako, Kwame Badu, and Hill Grant, Caleb. 2020. «Terrorism and Right-Wing Extremism: History and Comparative Definitions». Political Preferences. Vol. 26:77–94. URL: https://www.academia.edu/52188896/Terrorism_and_Right_Wing_Extremism_History_and_Comparative_Definitions (accessed 01 December 2023)

20. Byman, Daniel. 2022. «Right-wing extremists: the danger not of bombs but ballots». The Interpreter. 20.09.2022. URL: <https://www.>

lowyinstitute.org/the-interpretor/right-wing-extremists-danger-not-bombs-ballots (accessed 01 December 2023)

21. Dafinger, Johannes, and Florin, Moritz. 2022. «A Transnational History of Right-Wing Terrorism. Political Violence and the Far Right in Eastern and Western Europe since 1900». Routledge. URL: <https://www.routledge.com/A-Transnational-History-of-Right-Wing-Terrorism-Political-Violence-and/Dafinger-Florin/p/book/9780367613365> (accessed 01 December 2023)

22. Koehler, Daniel. 2014. «German Right-Wing Terrorism in Historical Perspective. A First Quantitative Overview of the 'Database on Terrorism in Germany (Right-Wing Extremism)'-DTGrwx'Project». Perspectives on terrorism. Vol. 8. № 5: 48–58. URL: <https://pt.icct.nl/sites/default/files/import/pdf/german-right-wing-terrorism-in-historical-perspectivedaniel-koehler.pdf> (accessed 15 December 2023)

23. Koehler, Daniel. 2016. «Right-Wing Extremism and Terrorism in Europe. Current Developments and Issues for the Future». Prisma. Vol. 6. № 2:84–105. URL: <https://www.jstor.org/stable/26470450> (accessed 07 November 2023)

24. Koehler, Daniel. 2019. «Violence and Terrorism from the FarRight: Policy Options to Counter an Elusive Threat». The International Centre for Counter-Terrorism. 20 p. DOI: 10.19165/2019.2.02

25. Ravndal, Jacob Aasland. 2015. «Thugs or Terrorists? A Typology of Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe». Journal for Deradicalization. № 3: 1–38. URL: <https://ffi-publikasjoner.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/20.500.12242/42/1303436.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (accessed 07 November 2023)

26. Ravndal, Jacob Aasland. 2017. «Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe: A Comparative Analysis». Representralen, University of Oslo. 188 p. URL: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/60365/PhD-Ravndal-2017.pdf> (accessed 17 November 2023)

27. van Dongen, Teun. 2020. «Normalisation, Party Politics and Vigilantism: Why the Next Terrorist Wave will not be Right-Wing Extremist». The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague (ICCT) Evolutions in Counter-Terrorism, Vol. 2 (November 2020): 101–120. DOI: 10.19165/2020.5.25 (accessed 27 November 2023).